

DVIJE ČETVEROKUTNE KAMENE URNE S NATPISOM IZ DONJEG KOSINJA

TWO INSCRIBED SQUARE STONE URNS FROM DONJI KOSINJ

Primljeno: travanj 2008.
UDK 904 (497.5 – Lika)

Miroslav Glavičić
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV., br. 2
HR 23000 Zadar
E-mail: glavicic@unizd.hr

U ogradnom zidu dvorišta crkve sv. Ivana Krstitelja u Donjem Kosinju nalaze se dvije kamene urne s uklesanim latinskim tekstom. Obje su spomenute (A. Horvat) i opisane u stručnoj literaturi (I. Šarić). Zbog slabije kvalitete lokalnoga vapnenca i stoljetne izloženosti atmosferilijama, natpisi su prilično nečitki i nisu objavljeni. Ipak, mogu se pročitati imena komemoratora i komemoriranih, a dadu se i odrediti međusobni rodbinski odnosi. Osobito je zanimljivo da su na urni uzidanoj desno od dvorišnih vrata spomenuti C. Iulius Secundus i njegov brat P. Iulius Rufinus bili članovi gradskog vijeća (dec. munic.). Navodi gentilicija Aurelius, Iulius i Septimius te epigrafske karakteristike natpisa omogućuju dataciju ovih spomenika u 3. st.

Prema tradiciji, za gradnju crkve sv. Ivana Krstitelja u Donjem Kosinju građevinski materijal dovezen je s lokaliteta Basarica, gdje se nalazila "stara crkva sv. Marka". S Basarice su dopremljene spomenute urne, ali od tamo potječu još i poklopac japodske urne u obliku dvoslivnog krova, koji danas služi kao postament raspela postavljenog uz lokalnu cestu podno crkve, te dva kamena sarkofaga koja su u crkvi. Basarica je istaknuta glavica u Kosinjskom polju, čija morfologija i smještaj pružaju izvrsne uvjete za organizaciju željeznodobnog naselja, ali se ondje život nastavlja i tijekom antike. To dokazuju pronađeni monumentalni kameni spomenici, a postoji mogućnost, koju za sada treba tretirati samo na nivou radne pretpostavke, da je na prostoru Kosinja egzistirala autohtona civitas, koja je u doba kasnoga Principata postigla municipalitet.

Ključne riječi: **Donji Kosinj, Japodi, kamene urne, civitas**

Na znanstvenom skupu Hrvatskog arheološkog društva *Arheološka problematika Like*, održanom u Otočcu od 22. do 24. rujna 1974., Ivan Šarić održao je priopćenje pod nazivom "Kamene urne u Lici", koje je kasnije u obliku znanstvenog rada tiskano u zborniku skupa. U tom je radu obradio poznati fundus velikih kamenih urni s natpisom na latinskom jeziku, koje je podijelio u dvije skupine, tj. prema obliku razlikuje tzv. japodske urne i četverokutne kamene urne s latinskim natpisom. U opsežnom katalogu spomenika obradio je i dvije četverokutne kamene urne koje su kao spolije ugrađene u ogradnom zidu crkve sv. Ivana Krstitelja u Donjem Kosinju (Sl. 1.). Bile su već ranije spomenute u stručnoj literaturi,¹ a Ivan Šarić prvi donosi njihov detaljan opis.² Na žalost, tada nisu objavljeni natpisi koji su jamačno bili čitljiviji nego danas. Naime, zbog slabije kvalitete sivoga lokalnog vapnenca slova natpisa bila su plitko uklesana, a izravna izloženost atmosferilijama i druga

mehanička oštećenja natpisne površine rezultirala su vrlo slabom čitljivošću, mjestimice i potpunim brisanjem slova.

S unutrašnje strane ogradnog zida dvorišta crkve sv. Ivana Krstitelja u Donjem Kosinju ugrađena je desno od ulaza u dvorište četvrtasta kamena urna izrađena od lokalnog sivoga vapnenca (Sl. 2). Dimenzije masivnog kamenog bloka iznose 100 x 90 x 67 cm. Prema podjeli koju je učinio Ivan Šarić, spomenik pripada trećoj inačici četvrtastih kamenih urna kod kojih prednja strana imitira pročelje hrama.³ To se vidi i danas. Bočne stranice reljefno prikazanog antičkoga hrama flankiraju dva tordirana polustupa s kapitelima na koje je nalegao arhitrav koji nosi zabat s rozetom u sredini. Natpisno polje (dimenzija 51 x 57 cm) smješteno je u edikulu i uokvireno dvostrukom profilacijom. Sigle posvetne formule *Dis Manibus* uklesane su na profilaciji iznad natpisnog polja i ravnomjerno raspoređene lijevo i desno od sredine spomenika. Tekst natpisa isklesan je

u 9 redaka i pokriva cijelu natpisnu površinu. Visina sigli posvetne formule *DM* iznosi 3,5 cm, slova od 2. do 9. retka 4 cm, a u 10. retku 3,5 cm. S obzirom na slabu čitljivost, a mjestimice i potpunu nečitljivost zbog izlzanosti slova ili oštećenja natpisne površine, također i zbog lišaja koji se uhvatio na kamenu, donosimo prilično vjerodostojno čitanje i restituciju teksta natpisa:

D(is) M(anibus)
 IN MEMOR(iam) AV[R(eliae) MA]XI”N(a)E” (sic)
 AN(norum) LX “ET” P(ublio) IVL(io) RUF”IN”O”
 AN”(norum) XVI
 DEC(urio) MVNIC(ipi) “ET” IVLI(a)E RUF”N(a)E”
 “AN”(norum) VI “ET” MAXI”N(a)E” (annorum) XI MA”TR”I
 “ET” FRA”TR”I “ET” SOROR[IB]VS
 INFELICISSIMIS [SVIS]
 C(aius) I”VL”(ius) SECVNDVS “AN” XXX
 DEC(urio) MVNIC(ipi) “ET” SIBI “ET” SEP”TI”
 MI(a)E MAXIM(a)E [UXORI] SVAE

Već na prvi pogled uočava se rustična izrada spomenika, ali i vještina majstora koji je dobro poznao tehniku izrade prilično velikoga grobnog spomenika i strukturu vrlo tvrdoga lokalnog vapnenca. Tordirani pulustupovi i kapiteli na njima izrađeni su vrlo plastično s naglašavanjem detalja, dok su greda arhitrava i profilacije zabata s rozetom pravilno izvedeni i blago naglašeni. Vrlo opširan tekst sepulkralnog karaktera dobro je raspoređen i smješten unutar raspoložive natpisne površine, a pri tom se dobro prati vodoravnost redova i zadržava pravilni razmak između njih. Slova su plitko uklesana, ali ista slova, čak ni u istom retku, nisu identična. Njihov duktus nije posve pravilan i svojim izgledom odudaraju od cjeline spomenika. Moguće je da je tekst naknadno ispisao neki manje vješti klesar. Što zbog mode a što zbog margina natpisnog polja, pri pisanju riječi korištene su ligature: kombinacija slova “ET” - veznik *et*, “AN” – kratica za genitiv množine imenice *an(norum)*, “TR” – dativi jednine imenica *matri* i *fratri*, “IN” – dativ jednine kognomena *Rufino*, “VL” – nominativ gentilicija *Iulius*, “ND” – nominativ kognomena *Secundus*, “NE” – završetak dativa kognomena *Maxima* i moguće “TI” u dativu kognomena *Septim(a)e*. Ispuštanje slova i pogriješke pri pisanju teksta na latinskim natpisima rimskoga doba nisu rijetkost, osobito u ruralnim sredinama gdje su većinu stanovništva činili romanizirani autohtoni, a to je primjetno i na ovom natpisu. Naime, pri pisanju dativa kognomena *Maxima* i *Rufina* redovito je dvoglasniku *ae* ispušteno *a* (*Maxim(a)e*, *Rufin(a)e*). Dativ posvojno-povratne zamjenice napisan je pravilno *suae*. Kod kognomena *Maxima*

u dva slučaja slovo *m* zamijenjeno je sa slovom *n* (*Maxin(a)e*). Od drugih epigrafskih osobitosti valja još spomenuti da su gentilna imena *AVR(elius)* i *IVL(ius)* pisana skraćeno, što se često prakticira u doba kasnoga Principata. Čini se da između kratica i riječi nije bilo distinkcija.

Već smo istaknuli razloge zbog kojih je natpis slabo čitljiv, odnosno zbog čega se na pojedinim dijelovima slova jedva razabiru. Iz tih razloga na dva mjesta ponuđena je restitucija koja je logična u kontekstu ukupnosti teksta natpisa. U 7. retku natpisa nakon dativa množine superlativa pridjeva (*infelicissimis*) umetnuli smo posvojno-povratnu zamjenicu u istom padu i broju (*suis*), a u posljednjem 10. retku nakon navedena imena ženske osobe *Septim(a)e Maxim(a)e* slijedi nastavak u dativu jednine *uxori*, čime se objašnjava bračna veza spomenute s komemoratorom. U 5. retku je možda neobično da ispred kognomena *Maxima* nema gentilicija, međutim, budući da se jedna za drugom na natpisu navode dvije sestre,⁴ a u prethodnom je retku prije kognomena *Rufina* naveden gentilicij *Iulius*, nije bilo potrebe za dupliranjem istoga porodičnog imena. Nakon kognomena *Maxima* u 5. retku nema kratice *an(norum)*, iza nje slijedi broj *XI* koji je dovoljan da se shvati kao navod proživljenih godina pokojnice.⁵ Iako predložene nadopune možda nisu potpuno točne, sadržajno se ne mijenja ništa osobito ako se drugačije restituira tekst.

Natpis sepulkralnog karaktera donosi imena šest osoba, preciznije imena četiriju žena i dvojice muškaraca. Najznačajnija osoba na natpisu je *C. Iulius Secundus*, a premda je pokojni (umro je u tridesetoj godini života), budući da je njegovo ime navedeno u nominativu, on je komemorator po čijem je nalogu supruga *Septimia Maxima* izvršila obvezu postavljanja porodičnog grobnog spomenika. Nije ništa neobično da po nalogu glavnog člana porodice živi supružnik, djeca ili netko od nasljednika (čak i oslobođenici) postavi porodični spomen i tako ispuni svoju, često puta i testamentom određenu, obvezu. Dakle, po nalogu ili volji pokojnoga Sekunda na natpisu su još komemorirani *Aurelia Maxima*, njegova majka, *P. Iulius Rufinus*, njegov brat, te *Iulia Rufina* i *Maxima*, njegove sestre. Svi su pokojni, primjetno je da su navedeni brat i sestre umrli vrlo mladi, mati je doživjela za ono doba respektabilnu starost, a komemorator je umro u srednjoj životnoj dobi.

Muški članovi porodice *Iulius* pripadnici su lokalne aristokracije i članovi gradskoga vijeća (*decuriones*) nekoga municipija. Ime municipija nije navedeno, u trenutku postavljanja spomenika svima je znano koji je to municipij, međutim ne i nama. O tome gdje su *Secundus* i *Rufinus* mogli obnašati dekurijsku čast, nešto kasnije. Za sada se zadovoljimo samo

konstatacijom da su na ovom natpisu komemorirani pripadnici porodice *Iulius* dekurioni jednog municipija, čime se naglašava njihov osobni i porodični ugled u lokalnoj zajednici. Sve je još pojačano i podatkom da je mladi *Rufinus* već u svojoj 16. godini života postigao članstvo u gradskom vijeću. On vjerojatno nije bio punopravni nego samo pridruženi član municipalnog orda (*adlectus*), međutim to je privilegij članova najuglednijih i najbogatijih porodica. Budući da je poznato kako se brak redovito uspostavlja unutar istog staleža, što je potvrđeno i epigrafskom građom s prostora rimske provincije Dalmacije, među ugledne porodice onoga doba treba uvrstiti i Aurelije i Septimije, čije su bračne veze s dekurionskom porodicom *Iulius* jasne. Spomenuti na natpisu živjeli su na porodičnom imanju koje se nedvojbeno nalazilo na prostoru današnjega Donjega Kosinja. Ondje su umrli, njihovi posmrtni ostatci pohranjeni su u zajedničku grobnicu, tj. u veliku četverokutnu kamenu urnu koja spada u kategoriju vrlo skupih grobnih spomenika dostupnih i rezerviranih samo za one najuglednije i najbogatije, što indirektno dokazuje porodičnu moć i ugled.⁶

Gentiliciji navedenih osoba (*Aurelius*, *Iulius* i *Septimius*) javljaju se rimskoj provinciji Dalmaciji tijekom kasnoga Principata, preciznije u drugoj polovici 2. i u 3. st.⁷ Nositelji carskih gentilicija u kasnom Principatu većinom su rimski građani, koji su (ili njihovi preci) stekli civitet tijekom vladanja careva čija gentilna imena nose, tj. u razdoblju od vladanja Marka Aurelija do Karakale, čijom su uredbom godine 212. (*Constitutio Antoniniana*) peregrini i osobe slobodnog podrijetla postali rimskim građanima.⁸ Poznata natpisna građa s prostora Like i drugih dijelova unutrašnjosti provincije te druge relevantne činjenice (mjesto nalaza, specifičan oblik grobnog spomenika čiju je genezu na prostoru Japoda moguće pratiti i prije dolaska Rimljana) omogućavaju nam da zaključimo kako su osobe spomenute na ovom natpisu članovi romaniziranih autohtonih porodica. Budući da su njihovi kognomeni latinski (*Secundus*, *Rufinus*, *Rufina* i *Maxima*),⁹ tj. u imenovanju ne nalazimo tragove domaćeg onomastikona, oni su vjerojatno potomci u drugom ili nekom kasnijem naraštaju nakon postizanja građanskog prava. A to je važno, jer to je jedna u nizu povlastica koje su postizali samo članovi najuglednijih i najmoćnijih porodica u zajednici, možda čak i članstvom u municipalnom vijeću koje se redovito popunjavalo iz redova lokalne aristokracije.¹⁰

S obzirom na uočene epigrafske, paleografske i onomastičke osobitosti moguća je datacija ovog četverokutnog grobnog spomenika s natpisom u razdoblje prve polovice 3. st.

U ogradnom zidu s lijeve strane ulaza u dvorište crkve ugrađen je veći dio druge četvrtaste kamene urne (Sl. 3). Urna je

pri ugradnji pretrpjela znatna oštećenja,¹¹ otkresana je otprilike u visini završetka natpisnog polja, a tada je, otprilike po sredini natpisnog polja, i razbijena na dva dijela, koja su vjerojatno u novije doba nestručno povezana cementnom masom. Izrađena je od sivoga lokalnog vapnenca. Prema ranijoj objavi, sačuvane dimenzije kamenog bloka iznose 62 x 81 x 70 cm. Prema podjeli Ivana Šarića, spomenik pripada trećoj inačici četvrtastih kamenih urna kod kojih prednja strana imitira pročelje antičkoga hrama.¹² Danas se na njezinoj prednjoj strani naziru ostatci reljefno prikazanih stupova s kapitelima, a potpuno nedostaje gornji dio na kojem se nalazio stilizirani zabat i udubljene za pohranu pepeonih ostataka pokojnika. Jednostavno profilirano natpisno polje izvedeno je u obliku *tabulae ansatae*. Tekst natpisa isklesan je u pet redaka i koncentriran u gornji dio natpisne površine. Kako se čini, preostala natpisna površina ostavljena je za kasniju nadopunu. Slova su plitko uklesana (visina slova iznosi 3 cm), a na izlizanoj i oštećenoj natpisnoj površini jedva se naziru. Čitanje četvrtog retka je upitno, a zbog loma spomenika peti redak natpisa gotovo u cijelosti nedostaje. Koliko se dade razabrati, tekst natpisa može glasniti:

D(is) M(anibus)

“AVR”(elio) SEV(ero) C(ivi) R(omano) “AN”(norum)

XXXV “AVR”(eliae) MET

AE M(ensium) III PIE

[NTI]S(imae) PAR(entes)

Današnje stanje spomenika, ili bolje rečeno dijela koji je ostao, je loše. Unatoč tome stječe se dojam da je ova velika četvrtasta kamena urna bila solidan zanatski proizvod. Klesar se potrudio naznačiti detalje, na desnoj strani vidljiv je stup s kapitelom, natpisno polje u obliku *tabulae ansatae* je pravilno, međutim onaj tko je kasnije klesao natpis izveo je to loše i amaterski, tekst nije ravnomjerno raspoređen, slova su nepravilna i nejednaka. Ligature su korištene pri skraćenom pisanju gentilicija *AVR(elius)* i pri navodu proživljenih godina *AN(norum)*. Moguće je da su u drugom retku između kratica postojale distinkcije.

Natpis započinje uobičajenom posvetom *D(is) M(anibus)*. U drugom retku nalazimo kratice *AVR SEV* popraćeno siglami *C R*, za koje smo predložili restituciju u dativu: *Aur(elio) Sev(ero) c(ivi) R(omano)*. Izostavljanje prenomena u imenskoj formuli tijekom kasnoga Principata nije neuobičajeno, skraćivanje kognomena je rjeđe i u konkretnom slučaju onemogućava pouzdanu restituciju padeža. Sigle *C* i *R* razriješili smo navodom građanskog prava (*civis Romanus*) navedenog Severa, jer tim se navodom dodatno naglašava posjedovanje civiteta i njegov

status u jednoj ruralnoj i zatvorenoj autohtonoj sredini.¹³ Slijedi navod proživljenih godina života, tj. *Severus* je umro u tridesetpetoj godini života. Druga komemorirana osoba na natpisu je žena Aurelija Meta.¹⁴ Budući da na natpisu nije naveden njezin rodbinski ili bračni odnos sa Severom, ne znamo je li mu dotična sestra ili supruga. U raspoloživoj stručnoj literaturi nismo pronašli potvrdu kognomena *Meta* i moguće je to latinizirani oblik ženskog imena autohtonog podrijetla.¹⁵ Ostatak četvrtog retka natpisa je nečitak, raspoznaje se nekoliko slova, jasno *M* i na završetku *PIE*, a između njih tri okomite haste, možda broj *III*. Posljednja tri slova četvrtog (*PIE*) i početak petog retka valja restituirati epitetom u superlativu *PIE/[NTI]S(simae)*, čime se naglašava tragičnost trenutka i žalost zbog smrti Mete koja je umrla u dobi od samo tri mjeseca života. Na kraju natpisa prilično se dobro vide slova *PAR* koja razrješavamo kao *PAR(entes)*, odnosno na kraju natpisa navedeno je da su komemoratori umrlom sinu i kćeri njihovi roditelji. Oni su u trenutku podizanja spomenika vjerojatno živi, njihova su imena trebala biti dopisana kasnije na preostalom slobodnom dijelu natpisne površine, ali to nije učinjeno. Još jednom napominjemo da je restitucija teksta natpisa problematična, odnosno u 4. i 5. retku hipotetična.¹⁶

Prema tradiciji, za gradnju crkve sv. Ivana u Donjem Kosinju građevinski materijal dovezen je s lokaliteta Basarica, gdje se nalazila "stara crkva sv. Marka". S Basarice su dopremljene opisane velike četverokutne kamene urne, ali od tamo potječu još tri veoma vrijedna kamena spomenika. Prvi je kameni poklopac četvrtaste urne u obliku dvoslivnog krova (Sl. 4). Poklopac urne, čiji je zabat ukrašen jednostavnom valovitom trakom i rozetom u sredini, danas služi kao postament raspela postavljenog uz lokalnu cestu podno crkve.¹⁷ S Basarice potječu i dva kamena sarkofaga koja danas u crkvi sv. Ivana Krstitelja služe kao pomoćni oltari (Sl. 5 i 6). Dobro su sačuvani, jedan od njih (desni) ima i poklopac u obliku dvoslivnog krova s akroterijima. Budući da su premazani debelim slojem boje i prislonjeni uz zidove crkve, prije nekih budućih restauratorskih ili konzervatorskih radova nećemo znati imaju li možda natpis ili neki reljefni ukras, a upitna je i njihova datacija. Za sada pretpostavljamo da su antičke ili kasnoantičke provenijencije,¹⁸ jer ta dva sarkofaga iz Donjeg Kosinja nisu jedini dokumentirani antički sarkofazi na prostoru Like.¹⁹ U Arheološkom muzeju u Zagrebu čuva se sarkofag Tita Flavija Marcella, datiran u 2. st., koji je pronađen u Prozoru kod Otočca.²⁰ Izrađen je od lokalnog vapnenca prema shemi sarkofaga salonitanske produkcije, a zbog specifične likovne interpretacije ukrasa i skulptorske obrade drži se da predstavlja produkt neke lokalne

radionice za izradu kamenih spomenika, odnosno proizveden je u istoj radionici koja je izrađivala velike četvrtaste kamene urne.²¹ Po svemu sudeći ta se klesarska radionica nalazila na teritoriju Arupija, glavnog antičkog središta na prostoru današnje Like, gdje je u podnožju gradinskog naselja Veliki i Mali Vital dokumentiran kamenolom u kojem su se vadili kameni blokovi dovoljne veličine za izradu monumentalnih kamenih spomenika.²² Opisujući velike četvrtaste kamene urne iz Donjeg Kosinja, kazali smo da spomenici, gledajući u cjelini, predstavljaju vrlo kvalitetne zanatske proizvode. Ipak, a to posebno vrijedi za natpis na urni koja je uzidana lijevo od ulaza, klesanje sepulkralnih natpisa nije na toj razini. Stoga pretpostavljamo da su te urne izrađene u nekoj renomiranoj klesarskoj radionici,²³ a najbliža je u Arupiju, gdje su se mogli kupiti već gotovi ili po posebnoj narudžbi izrađeni monumentalni sepulkralni spomenici. Pošto su bili dopremljeni do mjesta gdje je živio naručitelj, neki je lokalni i manje vješti klesar mogao naknadno uklesati tekst natpisa.

U konkretnom slučaju to znači da je koncem 2. i u 3. st. na prostoru Donjeg Kosinja na lokalitetu Basarica egzistiralo naselje u kojem su živjeli vrlo bogati pojedinci, koji su mogli naručiti i platiti skupocjene sepulkralne spomenike. Ugled porodice i bogatstvo pojedinca ne znači previše ako nije popraćeno i odgovarajućim društvenim statusom, odnosno ako postoji nešto s čime se valja ponositi to se na natpisima ne propušta navesti. Tako je istaknuto da je *Aurelius Severus* rimski građanin, koji je civitet postigao u doba kada to nije baš uobičajeno, tj. jamačno prije *Constitutio Antoniniana* iz godine 212. Još su veći ugled imali muški članovi porodice *Iulius*, jer su navedeni *Secundus* i *Rufinus* bili članovi gradskoga vijeća nekoga municipija (*dec. munic.*). Na natpisu nije navedeno koji je to municipij i to nam stvara poteškoće u interpretaciji, međutim posebno još jednom treba istaknuti da su dekurionsku čast obnašali u municipiju. Prema dosadašnjim spoznajama tijekom antike na prostoru Like samo je *Arupium* postigao municipalni status i to tijekom vladavine Flavijevaca, moguće za Hadrijana. Ostala središta autohtonih *civitates* koja se spominju u povijesnim vrelima i itinerarima (*Monetium, Avendo, Epidotium, Ausancalio, Ancus*) ne postižu municipalitet. Ako to prihvatimo, jasno je da su spomenuti *Secundus* i *Rufinus* bili dekurioni u Arupiju, a sahranjeni su na porodičnom imanju na prostoru današnjeg Donjeg Kosinja. Ipak, postoji mogućnost, ali nju za sada treba tretirati samo na razini radne pretpostavke, da tijekom antike na prostoru Gornjeg i Donjeg Kosinja postoji još jedna autohtona *civitas* koja nije spomenuta u pisanim vrelima, a čije središte u

kasnom 2. ili u 3. st. postiže municipalitet. S tim u svezi navodimo i podatak koji je u stručnoj literaturi prošao neopaženo. Naime, u knjizi *Lika i Krbava* objavljenj 1945. Rudolf Horvat pri opisu povijesti Gornjeg i Donjeg Kosinja piše: “Godine 1901. našao se u Donjem Kosinju kamen s latinskim natpisom, iz kojega se razabire, da je tu nekada stajao rimski ‘municipium Tesleum’”.²⁴ Na žalost, druge potankosti nisu navedene, ne znamo niti odakle Horvat preuzima taj podatak, jedino znamo da je natpis sa spomenom municipija pronađen u Donjem Kosinju.²⁵ Premda nemamo razloga dvojiti u vjerodostojnost Horvatova navoda, osobito jer na natpisu s urne iz Basarice nalazimo konkretan navod dvojice municipalnih dekuriona, neobično je da se municipij zove *Tesleum*. U šumskim predjelima Velebita nedaleko Kosinja na lokalitetu Begovača nalazi se poznati “Pisani kamen” na kojemu piše da se Ortoplinima dozvoljava pristup “živoj vodi” koja je na teritoriju Parentina.²⁶ Budući da je utvrđeno kako su Ortoplini obitavali na primorskom obronku Velebita, Parentini, koji nisu dokumentirani u antičkim povijesnim vrelima, naseljavaju lički obronak, tj. zapadni dio današnje Like. Ako je *Ortopla* središte Ortoplina, *Avendo* Aventina, *Arupium* Arupina, tada bi se i središte Parentina trebalo zvati slično prema stanovnicima zajednice (*Parentinum?*). Tako misli Karl Patsch,²⁷ čije je poznato djelo *Lika u rimsko doba* još uvijek glavna studija na koju se pozivaju istraživači antičke povijesti ovoga kraja, koji središte Parentina ubicira u Gornji Kosinj.²⁸ Dakle, neobično bi bilo da se glavno središte Parentina naziva *Tesleum*. Je li na prostoru Kosinja u rimsko doba postojala autohtona zajednica, čije je središte tijekom 2. ili u 3. st. postiglo municipalni status i kako se zvalo, ili ne, pitanja su kojima u daljnjim istraživanjima svakako treba posvetiti pozornost, barem, kako smo to prethodno objasnili, na nivou radne pretpostavke, a u tom smislu valja shvatiti i sljedeću elaboraciju.

Basarica je markantna uzvisina, jedna u nizu glavica koje se uzdižu u Kosinjskom polju nedaleko zaseoka Sv. Ivan u Donjem Kosinju, čija morfologija i smještaj pružaju izvrsne uvjete za organizaciju željeznodobnog naselja (Sl. 7). Smještaj naselja na uzvisini u polju imao je prvenstveno stratešku funkciju, ali je bio i neobično važan zbog čestih poplava rijeke Like, koja protječe poljem uz jugozapadnu stranu Basarice. Iz tog razloga vjerujemo da je još poneko uzvišenje u polju bilo naseljeno tijekom prapovijesti i antike, npr. uzvisina na kojoj se danas nalazi kapela sv. Petra, lokalni je naziv “Kloštar”, gdje smo u profilu probijenoga puta do crkve uočili manju količinu ulomaka željeznodobne keramike. Gospodarska osnovica stanovnika Basarice bila je dosta dobra, rijeka koja je plavila polje činila ga je tako još plodnijim, okolni prostor obilovao je šumom, a

obronci Velebita bili su idealna pasišta za stoku. Identične životne uvjete imali su i stanovnici drugih onodobnih naselja u Kosinjskom polju. Premda nisu provedena arheološka istraživanja, postoje čvrste indicije da su tijekom antike egzistirala naselja na prostoru današnjega Gornjeg Kosinja,²⁹ Kosinjskog Bakovca,³⁰ Mlakve³¹ i obližnjeg Lipova polja, a stanovništvo toga teritorija moglo je činiti jednu autohtonu zajednicu. Kosinjski prostor je jedna izolirana cjelina smještena podalje od magistralne prometnice koja je od Senije preko prijevoja Vratnik prolazila kroz Liku, povezujući redom *Avendo*, *Arupium*, *Epidotium*, *Ausancalio* i dalje prema prostoru današnje sjeverne Dalmacije (Sl. 8). Neka od tih naselja možda su važnija samo zato što su bila smještena uz magistralnu komunikaciju i zbog toga su zabilježena u itinerarima (*Itinerarium Antonini*, *Tabula Peutingeriana*). Ipak, kosinjski prostor u antici nije bio potpuno odsječen, vjerojatno je postojala komunikacija prema Arupiju, također i prema Epidotiju, a postojali su i putovi koji su preko šumskih predjela Velebita vodili prema moru.³² Te su komunikacije imale samo lokalno značenje, što je za kriznih vremena čak bila i prednost za zajednicu koja je imala dovoljno prirodnih resursa za samostalni opstanak.

Proces romanizacije autohtonog stanovništva koji je na prostoru Liburnije bio snažan i iznimno brz pa je većina autohtonih *civitates* postigla municipalni status već tijekom 1. st., u neposrednom zaleđu, kojega od obale dijeli samo planinski masiv Velebita, odvijao se znatno sporije. Možda to najbolje ilustrira podatak zabilježen kod Plinija prema kojemu je pod jurisdikciju skardonitanskog konventa potpalo četrnaest liburnskih zajednica i Japodi, a to pojednostavljeno znači da tijekom već podmaklog 1. st. niti jedna od japodskih *civitates* ne posjeduje municipalnu autonomiju. Kako se čini, municipalni status tijekom vladavine Flavijevaca postiže *Arupium*, a to je za sada i jedini sigurni potvrđeni municipalitet na prostoru današnje Like. *Arupium* je najvažnije središte “ovostranih” Japoda, koje zbog svog prometnog i trgovačkog značenja privlači Italike i druge, kao što je bio trgovac parfemima *T. Flavius Marcellus*,³³ koji tu nalaze svoj poslovni interes. Municipalni status Arupija potvrđuju natpisi na kojima je pri iskazivanju počasti carevima dokumentirana aktivnost gradskoga vijeća.³⁴ Prema dostupnim podatcima poznat je i jedan magistrat, neki *Sabinus* koji je obnašao službu vrhovnog magistrata i bio član gradskoga vijeća.³⁵ Osim njega dva sljedeća poimence poznata municipalna dužnosnika dokumentirana na natpisnoj građi u Lici su braća *C. Iulius Secundus* i *P. Iulius Rufinus*. Što se tiče njihova imenovanja, najbližu analogiju nalazimo na ulomku natpisa pronađenog u Arupiju, na kojemu je dokumentiran *C. Iulius Rufinus*. On

je, teoretski, mogao biti i porodično povezan s dekurionima iz Donjeg Kosinja.³⁶ Gentilicij *Aurelius* poznat je na nekoliko natpisa pronađenih u Lici,³⁷ dok gentilicij *Septimius* do sada nije dokumentiran.

Porodična imena (*Aurelius*, *Iulius* i *Septimius*) navedenih na dvije velike četvrtaste urne iz Donjeg Kosinja javljaju se tijekom kasnoga Principata, preciznije u drugoj polovici 2. i u 3. st. Kognomen *Meta* do sada nije dokumentiran u provinciji Dalmaciji, vjerojatno je latinizirani oblik autohtonog imena, ostali kognomeni su dobro potvrđeni i među romaniziranim autohtoncima. Imajući u vidu epigrafske, paleografske i onomastičke osobitosti spomenika, također i niz drugih činjenica koje smo spomenuli, poglavito da su velike četverokutne kamene urne specifični sepulkralni spomenik lokalne produkcije i mjesto nalaza, možemo zaključiti da su osobe spomenute na natpisu pripadnici autohtone aristokracije, čiji članovi obnašanjem dekurionske časti participiraju u municipalnoj upravi, te datirati spomenike u 3. st. Nalazi ovih sepulkralnih spomenika obogatili su i ne veliki fundus rimskodobnih natpisa s prostora Like, a budući da nisu adekvatno smješteni valjalo bi ih žurno zaštititi barem od negativnih utjecaja atmosferilija.

Kameni spomenici koji su pronađeni u Donjem Kosinju nedvojbeno dokazuju da je na Basarici postojalo značajnije rimskodobno naselje. Tijekom kraćeg obilaska, a prema pričanju mještana koji su nam pokazali lokalitet, mogli smo utvrditi i postojanje nekropole na kojoj su se nalazili novci,³⁸ “šalice”, staklo i metalni predmeti, a osobito je interesantna legenda o postojanju “crkve sv. Marka”, čiji se temeljni ostatci još naziru na proplanku podno Basarice (Sl. 9). Tu se, dakle, nalazila “stara crkva” čiji su građevinski ostaci iskorišteni pri gradnji “nove crkve” sv. Ivana Krstitelja, koja je na novom mjestu podignuta nešto prije godine 1700.³⁹ U svakoj predaji postoji i ponešto istine, međutim je li “stara crkva” na Basarici postojala prije turskog osvajanja,⁴⁰ jesu li već pri njezinoj gradnji kao spolije bili korišteni antički kamene spomenici i drugo može se provjeriti samo arheološkim istraživanjima.

Mnoštvo korisnih podataka o povijesnoj i kulturnoj baštini Like te spomenicima na terenu doznao sam od prof. Ante Glavičića s kojim sam više puta pohodio ove prekovlebitske krajeve. Na kosinjskom prostoru posljednji smo puta boravili 15. srpnja 2002., a kao trajno sjećanje na naša terenska istraživanja posvećujem ovaj rad uspomeni na svoga oca.

- ¹ A. HORVAT, 1970, 732, sl. 5.
- ² I. ŠARIĆ, 1975, 64 (3a i 3b).
- ³ I. ŠARIĆ, 1975, 61, 64 (3a).
- ⁴ Dativ množine sororibus potvrđuje zaključak da su na natpisu navedene dvije ženske osobe istoga gentilicija.
- ⁵ Gentilij Julius i kratica an(norum) izostavljeni su u 5. retku možda i zbog nedostatka natpisne površine.
- ⁶ I. ŠARIĆ, 1975, 59: "Najčešći oblik nadgrobnog spomenika u Lici predstavljaju četverokutne kamene urne s latinskim natpisom. (...) To su u pravilu 'porodične' urne za ukop više pokojnika". Budući da se posmrtni ostatci pokojnika sahranjuju u urnu koja ima natpis, dakle ona je vidljiva i nije ukopana, bolje je reći da su one grobni a ne nadgrobni spomenik (op. M. G.).
- ⁷ G. ALFÖLDY, 1969, 31-36, 46-53.
- ⁸ Utvrđeno je da je velik broj nositelja tih gentilicija autohtonog podrijetla, premda je i mnogo doseljenika iz istočnih provincija.
- ⁹ G. ALFÖLDY, 1969, 242-245, 283, 291-292.
- ¹⁰ Iako nije imao propisanu životnu dob za obnašanje magistrature i članstvo u gradskom vijeću, mladi je Rufinus već u šesnaestoj godini života bio adlektiran u municipalni ordo.
- ¹¹ A. HORVAT, 1970, 732, sl. 5.
- ¹² I. ŠARIĆ, 1975, 61, 64 (3b).
- ¹³ Isto nalazimo na natpisu CIL III, 30012 (Arupium): Marcus / Livius / Lucius / c(ivis) Ro(manus).
- ¹⁴ Dativ kognomena (Met/ae) prelazi iz trećeg u četvrti redak.
- ¹⁵ Kognomen Mete (Methe) je grčkoga podrijetla. Usp. G. ALFÖLDY, 1969, 248.
- ¹⁶ U drugom retku je moguća i restitucija nominativom Aur(elius) Sev(erus) c(ivis) R(omanus). Natpis bi tada mogao završiti npr. [sibi et par(entibus)], a to bi značilo da je Sever komemorator koji spomen postavlja sebi, sestri i roditeljima.
- ¹⁷ A. HORVAT, 1970, 732, sl. 4; I. ŠARIĆ, 1975, 64 (3c), sl. 9.
- ¹⁸ Moguće je da su u kasnijem razdoblju bili i reupotrijebljeni.
- ¹⁹ S teritorija Arupija potječu još dva ulomka antičkih sarkofaga. O antičkim sarkofazima na prostoru Like usp. N. CAMBI, 1975, 75-83.
- ²⁰ N. CAMBI, 1975, 75-83, sl. 1, bilj. 3 s navodima ranijih objava.
- ²¹ N. CAMBI, 1975, 76-77.
- ²² I. ŠARIĆ, 1980. Usp. A. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1974, 76-77; 1975, 170.
- ²³ Isto možemo pretpostaviti i za sačuvani poklopac urne te dva kamena sarkofaga.
- ²⁴ R. HORVAT, 1993, 58.
- ²⁵ Prema R. Horvatu isto navodi J. POLJAK, 1969, 159.
- ²⁶ CIL III, 15053: Ex conventione / finis inter Orto/plinos et Pare/ntinos. Aditus ad / aquam vivam Ortop/linis passus / D latius I.
- ²⁷ K. PATSCH, 1990, 38, 69-70. Patschov boravak u Gornjem Kosinju nije bio osobito uspješan, nije pronašao spomenike koje je tražio, čak ni "Pisani kamen". U Donjem Kosinju nije bio, a za natpis na kojem se spominje municipium Tesleum nije mogao znati jer je bio pronađen nekoliko godina kasnije.
- ²⁸ Novija arheološka istraživanja daju mogućnost pretpostavci da se središte Parentina traži i na području obližnjeg Pazarišta.
- ²⁹ K. PATSCH, 1990, 70 spominje da su na Benčića brdu kod škole pronađeni brončani predmeti koji dokazuju da je mjesto bilo naseljeno i u predrimsko doba.
- ³⁰ U crkvi sv. Vida uzidan je kao spolija nadgrobni natpis CIL III, 3005: T(itus) Au[re]lius AVNI / IT XXXX v(ivus?) f(ecit) et I / P P P M.
- ³¹ Godine 1987. ekipa tadašnjeg Regionalnog Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu obavila je arheološko rekognosciranje područja Gornjeg Kosinja. U skromnom izvješću navodi se da su na brijegu Marina Glavica u Mlakvi otkriveni ostatci japodskoga naselja, s pretpostavkom da se život u tom naselju nastavlja i tijekom antike. U podnožju Marine Glavice u sekundarnoj uporabi pronađena je četvrtasta kamena urna s latinskim natpisom. Priložena je fotografija urne, ali drugi podatci o tom vrijednom spomeniku nisu navedeni. Koliko se dade razabrati s fotografije, spomenik pripada trećoj inačici četvrtastih kamenih urna kod kojih prednja strana imitira pročelje hrama (I. ŠARIĆ, 1975, 61). Natpis je uklesan u sedam redaka, ali se tekst sepulkralnog karaktera, osim početne formule D(is) M(anibus), s fotografije ne može čitati. Usp. I. ŠARIĆ, 1989, 197-198, sl. 2.
- ³² Na žalost, a možda i na sreću, Kosinj ni danas nije dobro povezan s drugim i važnijim suvremenim središtima. Čini se kao da su ranije antičke i srednjovjekovne komunikacije koje slijede konfiguraciju terena samo neznatno proširene i presvučene asfaltom.
- ³³ CIL III, 15088: D(is) M(anibus) / T(itus) Fl(avius) Marcellus / seplarsarius an(norum) LXX / s(ibi) v(ivus) f(ecit). N. CAMBI, 1975, 81, bilj. 29: "Seplasia je ulica u gradu Capui, u Campaniji, u kojoj su bile trgovine i radionice parfema i pomasti."
- ³⁴ CIL III, 3006: Imp(eratori) Caesar(i) Nerva[e] / Aug(usti) p(atr) p(atr) p(atr) [c]o(n)[s]ul(i) III d(ecreto) d(ecurionum); CIL III, 3007: Marco Ae[li]o Aurelio / Vero Caesari / Imp(eratoris) T(iti) Aeli Caesaris / Hadriani Antoni/ni Augusti Pii patris / patriae filio divi Hadriani nepoti divi / Traiani Parthici pro/nepoti divi Ne/rvae abnepoti / co(n)s(ul) II d(ecreto) d(ecurionum); CIL III, 3008: Imp(eratori) Caesar(i) / Au[re]lius C(au)sto p(atr) p(atr) co(n)s(ul) V / decreto / decurionum.
- ³⁵ CIL III, 3009: [...] / Sabi[nus] / dec(urio) [Ilvir] / iur(e) [dic(undo)] / [p]ate[r] fecit]. Natpis je bio pronađen u crkvi sv. Marka kod Založnice, a to je nedvojbeno teritorij Arupija.
- ³⁶ CIL III, 3011: C(aio) Iulio Rufi[no] / [f]ilio patri A[...].
- ³⁷ CIL III, 2993 (Počitelj): D(is) M(anibus) Aur(elio) Quinto an(norum) XXXV et Fl(avia) Q[ui]j[et]a m[a]r[i]to; CIL III, 3005 (Kosinjski Bakovac): T(itus) Au[re]lius AVNI / IT XXXX v(ivus?) f(ecit) et I / P P P M; CIL III, 15056 Vrebac: D(is) [M(anibus)] Aur[el]i...]
- ³⁸ Pronađeni su rimski novci kasnijeg razdoblja. Čini se da su prije arheologa Basaricu obišli, a možda i još obilaze, znatiželjnici koji skupljaju starine, jer i ovdje postoji legenda o zakopanom zlatu.
- ³⁹ Z. HORVAT, 2003, 124-125.
- ⁴⁰ Senjski biskup Sebastijan Glavinić, koji je godine 1696. opisao Liku i Krbavu, kaže da se na prostoru Kosinja vide ostatci sedam crkava.

LITERATURA

ALFÖLDY, G. 1969., *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heidelberg

CAMBI, N., 1975., Antički sarkofazi iz Like, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, sv. 1, Znanstveni skup "Arheološka problematika Like", Otočac 22.-24. IX. 1974., Split, 75-83.

CIL III 1902., *Corpus inscriptionum Latinarum*, sv. III, Berlin, 1873, Suppl., Berlin

HORVAT, A. 1970., O odrazima kulture antike na doba predromanike u Lici, *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb, 727-739.

HORVAT, R. 1993., *Lika i Krbava*, I.-II., Zagreb, Mala knjižica Matice hrvatske, kolo VI., sv. 31, Zagreb, 1941. (pretisak: Savez hrvatskih ličkih zavičajnih klubova "Vila Velebita", Zagreb, ur. N. Bičanić)

HORVAT, Z. 2003., O nekim osobinama sakralne arhitekture u Lici nakon protjerivanja Turaka, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 109-148.

PATSCH, K. 1990., *Die Lika in römischer Zeit*, Schriften der Balkancommission, Antiquarische Abteilung, I, Wien, 1900. (*Lika u rimsko doba*, Ličke župe, Gospić, prijevod Z. Derossi.)

POLJAK, Ž. 1969., *Velebit*, Planinarski savez Hrvatske, Zagreb

RENDIĆ-MIOČEVIĆ, A. 1974., Prozor, Otočac, Lika – antički Arupium, *Arheološki pregled*, 16, Beograd, 1974, 74-79.

RENDIĆ-MIOČEVIĆ, A. 1975., Istraživanja antičkog naselja kod Prozora u Lici (Arupium), *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 9, 169-171.

ŠARIĆ, I. 1975., Kamene urne u Lici, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, sv. 1, Znanstveni skup "Arheološka problematika Like", Otočac 22.-24. IX. 1974., Split, 57-74.

ŠARIĆ, I. 1980., *Antički kamenolom u Prozoru (Tehnologija vađenja kamena)*, Zagreb

ŠARIĆ, I. 1989., Gornji Kosinj. Rekognosciranje, *Arheološki pregled 1987.*, Ljubljana, 1989, 197-198.

MIROSLAV GLAVIČIĆ

TWO INSCRIBED SQUARE STONE URNS FROM DONJI KOSINJ

(Summary)

Inserted inside the courtyard fence wall of St John the Baptist Church in Donji Kosinj are two stone urns with Latin inscriptions. Both urns are mentioned (A. Horvat) and described in specialist literature (I. Šarić). Due to the poor quality of the local limestone and centuries-long exposure to elements, the inscriptions are hard to decipher and have not been published. The names of the commemorator and the commemorated are, however, still legible, and it is possible to define the kinship. An interesting fact is that *C. Iulius Secundus* and his brother *P. Iulius Rufinus*, both names inscribed on the urn walled to the right of the courtyard entrance, were members of the town council (*dec. munic.*). The family names *Aurelius*, *Iulius* and *Septimius* and epigraphic features of the inscription allow these monuments to be dated back to the 3rd century.

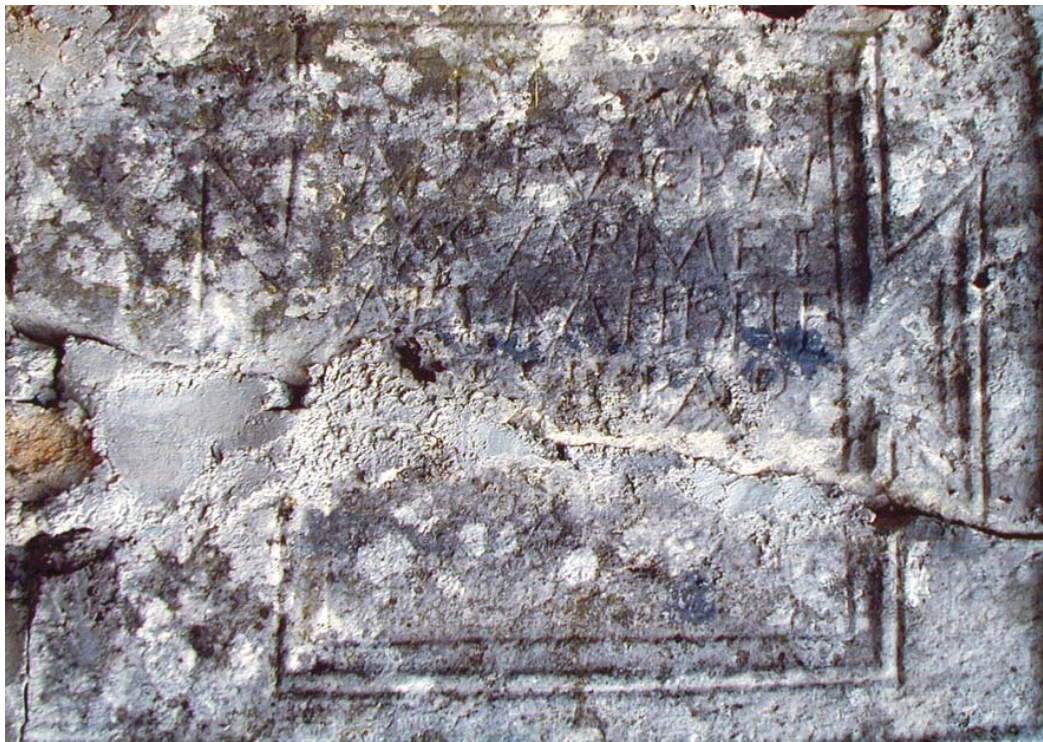
According to tradition, the material used for the construction of St John the Baptist Church in Donji Kosinj was shipped from the Basarica locality, the site of the “old St Mark’s Church”. Brought from Basarica were both of the said urns, as was a gable roof-shaped lid of a Iapodian urn, today serving as a base of a crucifix put up by the side of a local road beneath the church, and two stone sarcophagi in the church. Basarica is a protruding peak in Kosinjsko polje whose morphology and location provided excellent conditions for organization of an Iron Age settlement, where life continued throughout the ancient period. Testifying to this are the discovered stone monuments. There is also a possibility, as yet to be treated only as a working assumption, that Kosinje was also the site of an indigenous *civitas*, which gained the status of a municipality at the time of the late Principate.

Sl. 1. Donji Kosinj, crkva sv. Ivana Krstitelja – ogradni zid crkve s obilježenim mjestom ugradnje dviju četverokutnih kamenih urna.
 Illus. 1. Donji Kosinj, St John the Baptist Church – church fence wall with the marked location of two square stone urns.

Sl. 2. Donji Kosinj, crkva sv. Ivana Krstitelja – grobni spomenik članova dekurionske obitelji Iulius.
Illus 2. Donji Kosinj, St John the Baptist Church – sepulchral monument of the decurion family Iulius.

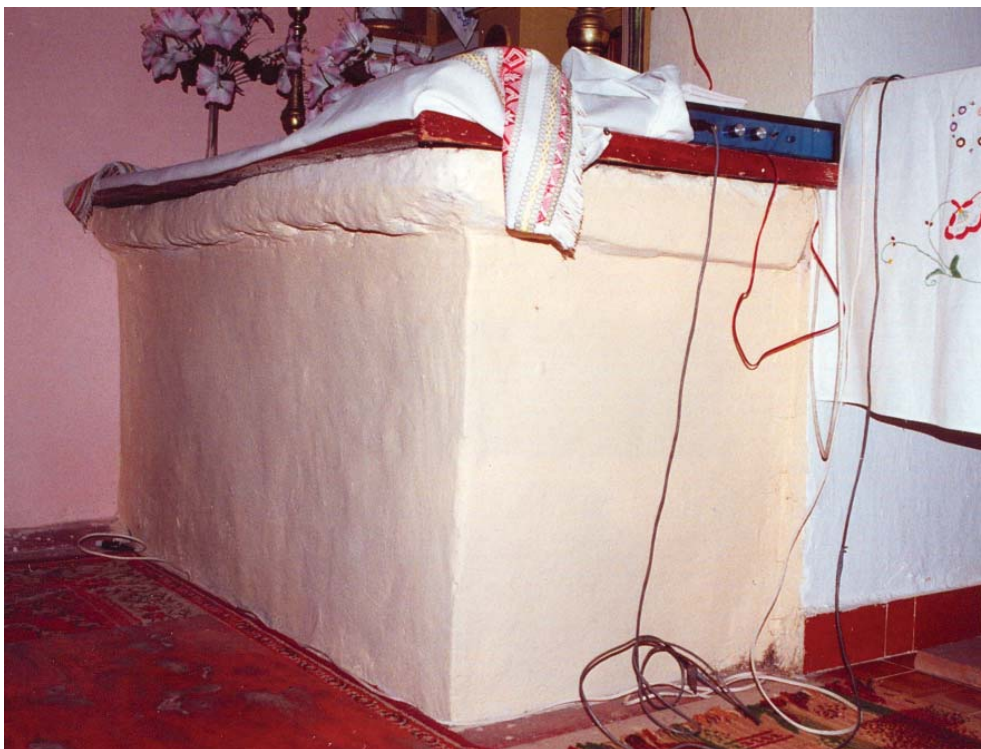

Sl. 3. Donji Kosinj, crkva sv. Ivana Krstitelja – grobni spomenik članova obitelji Aurelius.
Illus 3. Donji Kosinj, St John the Baptist Church – sepulchral monument of the Aurelius family.

Sl. 4. Donji Kosinj, crkva sv. Ivana Krstitelja - poklopac urne u obliku dvoslivnog krova iskorišten kao postament raspela postavljenog uz lokalnu cestu podno crkve.

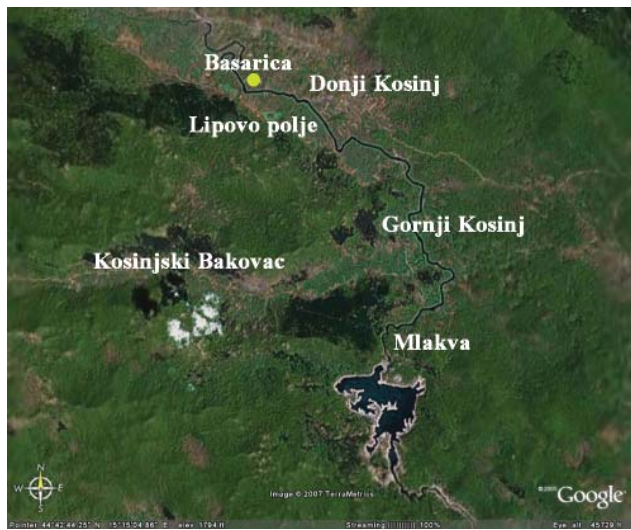
Illus. 4. Donji Kosinj, St John the Baptist Church – gable roof-shaped urn lid serving as a base of a crucifix put up by the side of a local road beneath the church.

Sl. 5. Donji Kosinj, crkva sv. Ivana Krstitelja – antički sarkofag u funkciji pomoćnog oltara s lijeve strane svetišta.
Illus. 5. Donji Kosinj, St John the Baptist Church – ancient sarcophagus serving as an auxiliary altar on the left side of the shrine.

Sl. 6. Donji Kosinj, crkva sv. Ivana Krstitelja – antički sarkofag u funkciji pomoćnog oltara s desne strane svetišta.
Illus. 6. Donji Kosinj, St John the Baptist Church – ancient sarcophagus serving as an auxiliary altar on the right side of the shrine.

Sl. 7. Položaj lokaliteta Basarica u Kosinjskom polju.
 Illus. 7. Location of Basarica site in Kosinjsko polje.

Sl. 8. Položaj lokaliteta Basarica u odnosu na druga antička središta
 ubicirana na prostoru današnje Like.

Illus. 8. Location of Basarica site in relation to other ancient centres
 ubicated the territory of present-day Lika Like.

Sl. 9. Donji Kosinj, lokalitet Basarica – mjesto na kojem se prema tradiciji nalazila stara crkva sv. Marka.
 Illus. 9. Donji Kosinj, Basarica locality – the place traditionally considered the location of the old St Mark's Church.